

γεῖαι εἶναι ὁ πολύφωνος ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν αὐτόν, ὁ ὁποῖος τὸν συνοδεύει εἰς τὸν δρόμον του πρὸς τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο συνεχωνεύθησαν εἰς τὴν μουσικὴν τῶν στίχων του οἱ αἰώνιοι τόνοι τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τοὺς ἑφημέρους τόνους τῆς γῆς. Τρία χρόνια πρὸ τοῦ θανάτου του σκιαγραφεῖ εἰς μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Ilse Jahr τοὺς σταθμοὺς τῆς ἐξελίξεώς του αὐτῆς. Ἡ γνωριμία τῆς Ρωσίας χαρίζει εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν. Ἀντὶ τῆς ἐπανακτῆσεως, τὴν ὁποῖαν ἐπιζητεῖ, γεννᾶται τὸ βίωμα τῆς σχέσεως πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον διαγινώσκει ὡς τὸν Ἄρρητον. Οὕτω τὴν εὐρεσιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν ψάλλει εἰς τὸ «Βιβλίον τῶν Ὁρῶν», διαδέχονται οἱ χρόνοι τῆς ἀπωλείας τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων σιωπᾷ ἡ Μοῦσα τοῦ ποιητοῦ. Τούτους τέλος ἀκολουθεῖ ἡ κἀθοδος πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ὁποῖαν συνοδεύει ἡ ἀποσιώπησις αὐτοῦ, πού ἐπιβάλλεται ἀφ' ἑαυτῆς εἰς τὸν ἐπόπτην.

II'.

Εἰς τὰ στάδια ταῦτα τῆς ἐξελίξεως τοῦ ποιητοῦ ἀνταποκρίνονται ὠρισμένοι φάσεις τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας. Εἰς τὰ ἐπόμενα, ὅπου θὰ ἀναλύσωμεν καὶ θὰ περιγράψωμεν τὸ θρησκευτικὸν τοῦ βίωμα, θὰ στηριχθῶμεν κυρίως ἐπὶ τοῦ «Βιβλίου τῶν Ὁρῶν». Θὰ περιορισθῶμεν λοιπὸν εἰς μίαν κατ' οὐσίαν φάσιν τῆς ἐξελίξεώς του καὶ εἰς ἓν πρὸ πάντων προῖόν, εἰς μίαν μόνον ἔκφρασιν τῆς φάσεως ταύτης, ἡ ὁποία διακρίνεται σαφῶς ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας, ὡς θὰ δείξῃ ὁ σύντομος αὐτῶν χαρακτηρισμός, εἰς τὸν ὁποῖον προβαίνομεν. Κατὰ τὴν πρώτην κατέχεται ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὸν πόθον νὰ γνωρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ ὠριμάσῃ δι' αὐτῆς, νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰ πράγματα καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσίαν των, νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, βαθεῖς, σιωπηλοὺς, εὐθραύστους καὶ νοσταλγικοὺς ἀνθρώπους. Τὸ «Βιβλίον τῶν Εἰκόνων» εἶναι τὸ κύριον ἔργον τῶν χρόνων τούτων. Ἡ δευτέρα φάσις ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο περιόδους. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκει τὸ «Βιβλίον τῶν Ὁρῶν» καὶ αἱ «Ἱστορίαι περὶ τοῦ Θεοῦ». Ἐκεῖνο εἶναι μαρτύριον τῆς τροπῆς ὅχι μόνον τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ μιᾶς ὁλοκλήρου ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἀρχίζει νὰ ζητῇ τὸν Θεόν. Ὁ ποιητὴς βιοῖ ἐνταῦθα τὴν θεότητα μυστη-

ριωδῶς ἐνοικοῦσαν μέσα εἰς τὸν κόσμον, ἐξελισσομένην καὶ μεταβαλλομένην, ἀπρόσιτον εἰς τὴν νόησιν, διαμορφοῦσαν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἅμα διαμορφουμένην ὑπ' αὐτοῦ, πανταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ παροῦσαν, συλληπτὴν πως μόνον διὰ τῶν ἀντιφατικῶν πρὸς ἀλλήλας εἰκόνων καὶ ὀνομάτων. Εἰς τὰς «Ἱστορίας περὶ τοῦ καλοῦ Θεοῦ» τοῦναντίον ἐμφανίζεται οὗτος ἀποκαλυπτόμενος εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ συγχρόνως κεκρυμμένος εἰς αὐτόν. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εὐρίσκεται ἡ κλεις τοῦ «Βιβλίου τῶν Ὁρῶν»: «Κάθε πράγμα ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ Θεός. Ἀνάγκη μόνον νὰ τοῦ τὸ ποῦμε». Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἀποφιδέγματος τούτου διὰ τοῦ μεταξὺ Θεοῦ καὶ γλύπτου διαλόγου: «Ποιὸς εἶναι μέσα στή πέτρα;» ἐρωτᾷ ὁ Θεός. «Ἐσύ, Κύριε! Ποιὸς ἄλλος. Ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ ἔλθω κοντά Σου». Ἡ δευτέρα περίοδος τῆς φάσεως ταύτης περιλαμβάνει τὰ «Νέα ποιήματα», τὸν «Cornett», τὸν «Malte». Ἡ σιγηλὴ ἐκείνη θεότης ἐξέφυγε πάλιν ἀπὸ τὸν ποιητὴν. Ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἀπομάκρυνσις τῶν πόλεων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἔχουν ἐξαφανισθῆ. Ὁ ποιητὴς μόνον ἔχει καταφύγει εἰς τὸ παρελθόν, εἰς ἓνα κόσμον ἀπέχοντα χρονικῶς τοῦ παρόντος, ἀλλ' ἐξίσου ἀποξενωμένον ἀπὸ τὸν Θεόν. Τὰ πράγματα ψάλλουν τώρα ὄχι τόσον τὸν Θεὸν ὅσον τὸν ἄνθρωπον, τὸ πρὸς τὸν ὁποῖον ἐνδιαφέρον τοῦ Ρίλκε ἐξωθεῖ σχεδὸν ἐντελῶς τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὸν Θεόν. Κατὰ τὴν τρίτην φάσιν ὁ ἀγὼν περὶ τὸν Θεὸν ἀναζωογονεῖται ἐκ νέου, ὡς δεικνύουν τὰ ἔργα τῶν χρόνων τούτων, τὰ «Σονέττα εἰς τὸν Ὁρφέα», καὶ αἱ «Ἐλεγείαι τοῦ Duino». Καὶ ἀπὸ τὰ δύο καταφαίνεται ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἐπιδιώκει πλέον τὸν μυστικὸν βυθισμὸν εἰς τὴν θεότητα, ἐπειδὴ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ παρενεβλήθησαν οἱ ἄγγελοι. Καὶ κατὰ τὰς τρεῖς αὐτὰς φάσεις τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς δημιουργίας παραμένει ὁ Ρίλκε ὁ ποιητὴς τῆς μυστικιστικῆς εὐσεβείας. Αὕτη ἀναφέρεται ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὴν ψυχὴν τῆς ὁποίας εἰσδύει ὄλον ἐν περισσότερον, προσπαθῶν νὰ συλλάβῃ τὸ βαθύτερον νόημα τῶν πραγμάτων, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκκινεῖ εἰς τὸ «Βιβλίον τῶν Ὁρῶν» καὶ τὸν ὁποῖον φέρει εἰς τὸ βάθος τοῦ στήθους του.

Τῆς εὐσεβείας αὐτῆς λαμβάνομεν πληρεστέραν ἔννοιαν, ἂν κατοπτεύσωμεν αὐτὴν ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν περὶ κόσμου καὶ ὑπάρξεως ἀντιλήψεων τοῦ Ρίλκε. Διότι δὲν εἶναι μόνον ποιητής, ἀλλὰ καὶ στοχαστής. Τὸν στοχασμὸν του δὲ στηρίζει ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἀνθρώπινου βίου καθόλου. Ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ βίου ἀντίληψίς του, ἣτις ἐποικοδομεῖται καὶ ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἐκείνων προϋποθέσεων, δὲν ἐμφανίζεται ὡς ἐπιστημονικὸν σύστημα, ἀλλ' ὡς ὀργανικὴ περὶ τῆς πραγματικότητος εἰκὼν. Τὴν σοφίαν του ἐβίωσεν ὑπὸ ποιητικὴν μορφήν καὶ ὡς ποιητικὴν μορφήν. Διὰ τὴν γινώσκωμεν αὐτὴν δέον νὰ ἀφορμηθῶμεν ἀπὸ τὰς εἰκόνας του, τὰς παραβολὰς του, τὰς ἀλληγορίας καὶ τὰ σύμβολα τῆς γλώσσης του. Μόνον ὅστις κατενόησε τὰς εἰκόνας του εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν κοσμοθεωρίαν του. Ἡ περὶ κόσμου καὶ βίου ἐκδοχὴ του αὕτη παραμένει κατ' οὐσίαν ἢ αὐτὴ κατ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του. Μόνον ὅτι γίνεται διαρκῶς εὐρύτερα καὶ βαθυτέρα. Ὁ ἴδιος ψάλλει εἰς τὸ «Βιβλίον τῶν Ὠρῶν» :

Τὸ ἔργο μου νὰ στεγάζω δὲν μπορῶ.
 Κι' ὅμως νοιώθω πὼς τελειωμένο στέκεται.
 Μά, σὰν τὰ μάτια ἀποστρέφω,
 Τὸ χτίσιμό του νὰ ξαναρχίσω θέλω.

Καὶ εἰς μίαν ἐπιστολὴν γράφει περὶ τῶν Ἐλεγείων τὰ ἀκόλουθα : «Θεωρῶ αὐτὰς ὡς μίαν περαιτέρω διαμόρφωσιν τῶν αὐσιωδῶν ἐκείνων προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐτέθησαν ἤδη εἰς τὸ «Βιβλίον τῶν Ὠρῶν». Ὁ Ρίλκε εἶναι βέβαια ποιητής συγχρόνως καὶ στοχαστής. Τὸ κύριόν του ἔργον ἐν τούτοις εἶναι μᾶλλον ὁ στοχασμὸς καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἐξ αὐτοῦ κτηθείσης σοφίας παρὰ ἢ ποίησις. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως αὐτῆς εἶναι τὸ ἔργον του, κατὰ τὴν φύσιν του καὶ τὸ βάθος, συγγενὲς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Goethe. Κύρια στοιχεῖα τῆς κοσμοθεωρίας του εἶναι τὰ πράγματα, ὁ Θεός, οἱ ἄγγελοι, τὸ ὑπεραισθητὸν καθόλου, ὁ νόμος, ἡ ὑπαρξίς, ἡ ἀγάπη, ἡ τέχνη, ἡ ἔνδεια, ὁ θάνατος, ἡ μόνωσις, ἡ μεταμόρφωσις. Περὶ αὐτῶν θὰ κάμωμεν σύντομον λόγον ἐνταῦθα, ἐπανερχόμενοι εὐκαιρίας τυχούσης εἰς μερικὰ ἐξ αὐτῶν

κατὰ τὴν πραγματείαν τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος τοῦ ποιητοῦ. Ὅλα, δένδρα καὶ ἄνθη, τοπία καὶ πηγαί, ὄργανα καὶ ἐργαλεῖα, σκεύη καὶ ἔπιπλα, ἠμποροῦν νὰ γίνουν «πράγματα», ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος μεθίσταται εἰς ἐσωτερικὴν σχέσιν πρὸς αὐτά, τὰ προσοικειοῦται ψυχικῶς, γεμίζει αὐτὰ μὲ τὰ ἴδια του βιώματα. Τότε προσλαμβάνουν ἐσωτερικὸν περιεχόμενον καὶ ἀποκτοῦν ἔκφρασιν σχεδὸν ψυχικὴν. Ὁ Ρίλκε διακρίνει τρία εἴδη πραγμάτων, χρήσιμα, φυσικὰ καὶ καλλιτεχνικά. Εἰς τὰ πρῶτα ἔχει ἀποκρυσταλλωθῆ τὸ συναίσθημα καὶ ἡ φύσις τῶν κατόχων των κατὰ τρόπον ὥστε νὰ κέκτηνται ταῦτα ἔκφρασιν καὶ χαρακτῆρα. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὁμιλεῖ ὁ ποιητὴς περὶ τῆς μεγάλης θελήσεως μιᾶς σφύρας ἢ περὶ τῆς ἀφοσιώσεως ἑνὸς βιολιοῦ. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πράγματα αὐτὰ δὲν αἰσθητοποιοῦν ἀπλῶς προσωπικὰ γνωρίσματα τῶν πρὸς ὥραν κατόχων των, ἀλλὰ ἀποπνέουν τὴν ἀτιμωσιαν ὀλοκλήρων γενεῶν, πολλὰ μάλιστα ὀλοκλήρων περιόδων καὶ πολιτισμῶν. Τοιουτοτρόπως ἀποβαίνουν σύμβολα καὶ ἕκαστον ἀνθρώπων καὶ ὀλοκλήρων ἐποχῶν. Καταντοῦν παράδοσις, ἡ ὁποία συνδέει τὸ παρελθὸν πρὸς τὸ μέλλον διὰ τοῦ παρόντος. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ καὶ καλλιτεχνικά πράγματα ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ὠφελιμότητα καὶ σκοπόν. Ὑπάρχουν διὰ νὰ πραγματοποιοῦν ἑαυτά, εἶναι σκοπὸς ἑαυτῶν. Καὶ αὐτὰ καὶ τὰ πράγματα τῆς χρήσεως ἠμποροῦν, ἐφ' ὅσον συγκεντρῶνουν μέσα τους ἀνθρώπινον βίον, νὰ ἀποκτήσουν ἐνίοτε ἰσχύν, ποὺ ἐπιζῆ τῆς ροῆς τοῦ χρόνου. Τὸ ὑψίστον τῶν τοιούτων πραγμάτων εἶναι τὸ καλλιτέχνημα καὶ κατ' ἀκολουθίαν σημαίνει τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα ἐντὸς τοῦ κόσμου τῶν πραγμάτων. Εἰς ἰδίαν αὐτοτελῆ ὑπαρξιν ὑψωθέντα πράγματα ἠμποροῦν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο ἡ ἀντίληψις ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔδει νὰ εἴμεθα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Ὁλοκληρωμένα, συγκεντρωμένα, οὐσιώδη. Τὸ παράδειγμα τῆς κούκλας, ἡ ὁποία γίνεται δι' αὐτὸν σύμβολον τῆς ψυχρᾶς σιωπῆς τῆς μόρας, δεικνύει καθαρὰ ὅτι ὁ Ρίλκε δὲν παρατηρεῖ τὰ πράγματα χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων, ἀλλὰ θεωρεῖ αὐτὰ ὡς σύμβολα καὶ δὴ ὅχι ὡς σύμβολα τοῦ στιγμιαίου, τοῦ ἐν χρόνῳ, τοῦ ἱστορικοῦ βιώματος, ἀλλὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου, λοιπὸν ὡς μεταφυσικὰ καὶ θρησκευτικὰ σύμβολα. Στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τοῦ πράγματος ἔχει ἡ ἔννοια τοῦ νόμου.

Τὸ πρᾶγμα δηλαδὴ εἶναι κατὰ τὸν Ρίλκε ἀποκάλυψις μιᾶς νομοτελείας. Καὶ ἐπειδὴ μέσα εἰς τὸν νόμον εἶναι πάντοτε ὁ Θεός, γίνεται τὸ πρᾶγμα θεία ἀποκάλυψις. Τὰ πράγματα εἶναι ἀδελφοί μας, ἐπειδὴ τελοῦμεν ὑπὸ τὴν ἰδίαν μὲ αὐτὰ νομοτέλειαν. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αὐτὰ εἶναι πάντοτε καὶ σταθερῶς ἔκφρασις τῆς νομοτελείας αὐτῆς. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ μοναχός :

Εἶμ' ἓνας μονάχα ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους τούτους,
Ποῦ ἀπ' τὸ κελλί του βλέπει μέσα στὴ ζωὴ,
Καὶ ποῦ στοὺς ἀνθρώπους πειὸ ξένος ἢ στὰ πράγματα,
Δὲν τολμᾷ νὰ ζυγίσῃ ὅ,τι γίνεται.

“Οπου ὑπάρχει νομοτέλεια ἐκεῖ εἶναι πάντοτε παρὼν ὁ Θεός. Τὰ πράγματα ἐκπροσωποῦν μόνον μίαν μορφήν τῆς νομοτελείας αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Ρίλκε ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ ὅλους τοὺς νόμους :

Βλέπεις, θέλω πολλά.

Ἴσως τὰ θέλω ὅλα.

Τὸ σκότος κάθε ἀπέραντης πτώσης.

Καὶ κάθε ἀνεβάσματος τὸ λαχταριστὸ παιχνίδι.

Τ. ἔ. θέλει νὰ ἀνιχνεύσῃ τὸν εἰς τὸ βάθος πάσης ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς ἐνυπάρχοντα νόμον διὰ νὰ τὸν ἐξαγγείλῃ καὶ νὰ τὸν ζήσῃ. Κάποτε μάλιστα προσεύχεται πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν νόμον:

Σ' ἀγαπῶ, ὦ σὺ πρᾶτατε νόμε,

Ποῦ μᾶς ὠρίμασε, γιατί παλαίσαμε μ' αὐτόν.

Μεγάλῃ νοσταλγία, ποῦ δὲν τὴν ἐνικήσαμε ποτέ.

Ἄλλοτε πάλιν ταυτίζει εὐσέβειαν καὶ νόμον. Διότι εὐσέβεια εἶναι ἡ ἔλξις πρὸς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, τὸν Θεόν, δηλαδὴ νόμος. Τοιούτου νόμου ἔκφρασις εἶναι τὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ταύτισις μελλοντικοῦ ἀνθρώπου καὶ πράγματος. Διότι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ γίνῃ πρᾶγμα, τ. ἔ. ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ. Διὰ νὰ κατορθώσῃ ὅμως τοῦτο δέον νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς νόμους του. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ζητεῖ ὁ μοναχός νὰ γνωρίσῃ αὐτούς, ἵνα ὑποταχθῇ ταπεινοφρόνως εἰς αὐτούς, μὲ ἄλλας λέξεις εἰς τὸν Θεόν, ὅστις ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ νόμου. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ρίλκε εὕρισκει τὸν Θεὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ἑνὸς ποιήματος ἢ εἰς τὴν ἁρμονίαν μιᾶς ᾠδῆς. Ὁ οὐρανός

εἶναι νόμος ἐνοικῶν εἰς τὰς λέξεις καὶ συναρτιῶν αὐτὰς εἰς ἐνιαῖον ὅλον. Πρέπει ὅμως νὰ γίνωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι νόμος, ἀπαλλασσόμενοι τοῦ τυχαίου καὶ συμπτωματικοῦ, διὰ νὰ καταστῶμεν ἱκανοὶ ὅπως γνωρίσωμεν τὸν νόμον. Τὸ τυχαῖον τοῦτο μεταβάλλεται εἰς νομοτέλειαν διὰ τοῦ καλλιτεχνήματος. Οὕτω προσεγγίζομεν διὰ τῆς τέχνης, διὰ τῆς τέχνης κατ' ἐξοχὴν, πρὸς τὸν Θεόν. Αἱ περὶ αὐτοῦ παραστάσεις του φέρουν ὅπως ἰδιόρρυθμον χαρακτῆρα, ὅπως αἱ ἀντιλήψεις του ἐκεῖναι περὶ τῶν πραγμάτων. Εἶναι ἀληθές, ὡς παρατηρεῖ ὁ Kretschmar, ὅτι χρησιμοποιεῖ παντοδαπὰ στοιχεῖα, βιβλικά καὶ χριστιανικά καθόλου, προτεσταντικά, καθολικά, εἰδωλολατρικά, μυθικά, μυστικιστικά. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ συγχωνεύονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀντιλήψεις καὶ τὰ ἴδια βιώματα, ὥστε σχηματίζεται ἐξ αὐτῶν κάτι τὸ νέον καὶ μόνον ἐξ ἑαυτοῦ δυνάμενον νὰ ἐρμηνευθῆ ὅλον. Μεταξὺ τοῦ Θεοῦ τούτου καὶ τοῦ κόσμου ἐπικρατεῖ σχέσις ἀνακυκλώσεως. Πᾶσα ζωὴ ἀναβλαστάνει ἐκ τῆς ρίζης, ποὺ λέγεται Θεός. Συνεπῶς πᾶν ὄν εἶναι μέρος τοῦ θεϊκοῦ δένδρου, μόριον τοῦ Θεοῦ. Ὅλα τὰ μόρια αὐτὰ τοῦ Θεοῦ κατατείνουν νὰ ὀδηγήσουν τὸ δένδρον, τὸν Θεόν, εἰς ὠρίμανσιν. Θέλουν νὰ παραγάγουν αὐτὸν ὡς καρπόν. Τοῦτο κατορθοῦται ἐφ' ὅσον προσπαθοῦν νὰ διαμορφώσουν εἰς οὐσιώδη τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζωὴν. Ὁ οὐσιώδης αὐτὸς βίος συνίσταται διὰ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀποδημίαν καὶ εἰς τὴν δέησιν πρὸς ὀρθὴν πτωχείαν καὶ ὀρθὸν θάνατον. Τοιοῦτος τρόπος ζωῆς σημαίνει μόχθον πρὸς τελείωσιν, ἥτις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τελείωσιν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Οὕτω ὁ Θεὸς μετατίθεται εἰς τὸ μέλλον. Ἐκ τοῦ «Βιβλίου τῶν Ὁρῶν» καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ ποιητοῦ σημαίνει καὶ τὴν ὑπερνίκησιν τῆς ἀγωνίας, τὴν ὁποίαν ἐγέννησεν εἰς τὴν ψυχὴν του ἡ σκέψις, ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀφανισθῆ ὁ Θεός Ἡ ἀμφιβαλία περὶ αὐτοῦ μετατρέπεται εἰς τὴν ἐλπίδα περὶ τῆς ἐλευσεώς του. Ἡ πρόσκαιρος ἀδυναμία πρὸς σταθερὰν πίστιν μεταβάλλεται εἰς τὴν δύναμιν τῆς συνεργίας πρὸς δημιουργίαν του ἐπὶ τῆς γῆς. Τὴν περὶ Θεοῦ ἀντίληψιν αὐτὴν τῆς νεότητος εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ Ρίλκε ὑπὸ νέαν μορφήν. Δὲν ζητεῖ τώρα πλέον αὐτόν, δὲν προσπαθεῖ νὰ τὸν κατανοήσῃ δι' εἰκότων, δὲν τὸν αἰσθάνεται ὡς γείτονα. Διότι μέσα εἰς τὴν συνείδησίν του ἔχει ὑψωθῆ εἰς ἀπρόσιτον καὶ ἀκατάληπτον ὄν. Αὐ-

τὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁμιλεῖ εἰς τὰ ἔργα ταῦτα τόσον σπανίως περὶ τοῦ Θεοῦ. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου παρεμβάλλονται τώρα οἱ ἄγγελοι, ὅπως εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν Ἰουδαίων τῆς παρακμῆς. Εἰς αὐτοὺς ἀπευθύνεται τώρα ὁ ποιητής, ὅπως στρέφει καὶ τὴν μέριμνάν του εἰς τὸ Ἐνθάδε. Ἄλλὰ καὶ ἡ στροφή αὕτη παραμένει πάντοτε στροφή πρὸς τὸν Θεόν. Οὗτος εἶναι ἀείποτε ὁ ἐρχόμενος, ὁ μελλοντικὸς Θεός. Μίαν φορὰν θὰ γεννηθῆ ἀπὸ τὸν ἐπίγειον μόχθον μας μεταξὺ μας ὁ Θεός. «Δῆτε, μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἀκούσουμε ἐκεῖνον, ποῦ θὰ μᾶς εἰσακούσῃ στὸ τέλος», ψάλλει εἰς ἓν ἀπὸ τὰ «Σονέττα εἰς τὸν Ὁρφέα». Ὁ Θεὸς ἔγινεν ἀπρόσιτος. Ἄλλ' εἶναι παρὼν εἰς ὅλας τὰς σημαντικὰς καὶ οὐσιώδεις ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Διὰ νὰ αἰσθάνεται αὐτὸν πανταχοῦ παρόντα καὶ γείτονα ὁ ποιητής δὲν χρειάζεται παρὰ τὴν προσπάθειαν, ὅπως διάγη οὐσιώδη ζωὴν. Καθ' ἑαυτὸν ὅμως εἶναι ἀπρόσιτος καὶ ἀκατάληπτος. Διὰ τοῦτο παρεμβάλλεται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἄγγελος. Ἡ συμβολικὴ μορφή τοῦ ἀγγέλου ἀπαντᾷ συχνὰ καὶ εἰς τὰ πρότερα ἔργα τοῦ Ρίλκε. Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὸ «Βιβλίον τῶν Ὁρῶν», ὅπου διαδραματίζει ὅλως δευτερεῦον μέρος, ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἔπειτα μὲ ὅλως διαφορετικὴν σημασίαν. Ἐν πρώτοις εἶναι ἐδῶ τὸ ὄν, περιοχὴ τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ ὅλον, τὸ ἓν καὶ ἑνιαῖον βασίλειον, ὅπερ περιλαμβάνει εἰς τοὺς κόλπους του ζῶντας καὶ νεκρούς, τὴν φύσιν καὶ τὸ ὑπερφυσικόν. Οἱ ἄνθρωποι μόνον τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ ὅλου αὐτοῦ εἶναι ἱκανοὶ νὰ βιώσουν. Ὁ ἄγγελος τοῦναντίον οὐδεμίαν κάμνει διάκρισιν μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων πλευρῶν. Δεύτερον, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀγγέλου εἶναι πλήρωσις καὶ πραγματικότης ὅ,τι διὰ τὸν ἄνθρωπον παραμένει προδιάθεσις καὶ ἰδανικόν. Ἐπὶ παραδείγματι, ἡ μόνωσις, δηλαδὴ ἡ συγκέντρωσις εἰς τὴν οὐσιώδη του φύσιν. Τρίτον, διὰ τοὺς ἀγγέλους δὲν ὑπάρχει χρόνος, παροδικότης, ροή. Ὁ βίος καὶ τὰ βιώματά των εἶναι ἐπάνοδος παντὸς παρελθόντος. Ἡ ὑπαρξίς των εἶναι διαρκῆς ἀνακύκλωσις. Κατ' ἀκολουθίαν εἶναι οἱ ἄγγελοι τὸ σύμβολον τῆς ἀχρόνου ὑπάρξεως. Τέταρτον, εἰς τοὺς ἀγγέλους ἔχει πραγματοποιηθῆ πλήρως, ἔχει τελειωθῆ ἢ μεταμόρφωσις τοῦ κόσμου, τ.ἔ. ἡ μετάθεσις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων εἰς τοὺς ἀοράτους ψυχικοὺς παλμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Δι' ἡμᾶς ἡ μεταμόρφωσις αὕτη σημαίνει διαρκῆ καὶ πάντοτε ἐπανα-

λαμβανομένην προσπάθειαν. Διὰ τὸν ἄγγελον ὅμως ἢ εἰς τὸ ἀόρατον μετάστασις τῶν πραγμάτων δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλ' ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεώς του. Οὕτω καθίσταται ὁ ἄγγελος τὸ ὄν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐγγυᾶται εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀφθαρσίαν ὅλων τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν ἐντὸς τῆς ἀγγελικῆς του φύσεως. Πέμπτον, ὁ ἄγγελος εἶναι τὸ ὄν, εἰς τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ λογοδοτήσῃ ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτο κρίνει περὶ τῆς ἀξίας παντὸς ἀνθρωπίνου ἐπιτεύγματος, περὶ τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Διότι τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα, ποὺ ἀπηριθμήσαμεν, ὑψώνουν τὸν ἄγγελον εἰς ἰδανικὸν καθαρῶς, τελείας καὶ ἁρμονικῶς ἀπηρτισμένης ὑπάρξεως. Τὴν θέσιν ταύτην κατέλαβεν ὁ ἄγγελος εἰς τὰ μεταγενέστερα βιώματα τοῦ ποιητοῦ. Τότε ὁ Θεὸς ὑψώθη, ὡς εἴπομεν, εἰς ἀπρόσιτον καὶ ἀπροσπέλαστον δύναμιν, ἐνῶ ὁ ἄγγελος εἶναι ἐγγὺς μὲν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀπολύτως ἀπρόσιτος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτοῦ παραμένει ὁ ἀπροσπέλαστος καὶ μακρυνὸς Θεὸς παρών. "Οπισθὲν του ἴσταται πάντοτε διὰ τὸ βίωμα τοῦ Ρίλκε ὁ Θεός. Διὰ τοῦ ἀγγέλου ἀναφέρεται ὁ ποιητὴς ἀείποτε εἰς τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ ἀναγκάζεται πλέον νὰ τὸν ὀνομάζῃ. "Ἄν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν φύσει μονήρη χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἐνίσχυσιν, τὴν ὁποῖαν ἐσήμαιναν δι' αὐτὸν αἱ περιπέτειαι τῆς ζωῆς του, κατανοοῦμεν τὴν νοσταλγίαν του πρὸς ἓνα ὄν, πρὸς τὸ ὁποῖον νὰ αἰσθάνεται συγγένειαν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εὑρισκεν αὐτὸ εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐδημιούργησε τὴν μορφὴν τοῦ ἀγγέλου. Θεὸς καὶ ἄγγελος μετάγοιν ἤδη εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ ὑπεραισθητοῦ. Ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ ὅλου. Μέσα εἰς αὐτό, μέσα εἰς τὸ "Ἐν καὶ Πᾶν, αἴρεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ "Ἐνθάδε καὶ "Ἐπέκεινα, ὅπως καὶ μεταξὺ βασιλείου τῶν ζώντων καὶ βασιλείου τῶν νεκρῶν. "Ἐντεῦθεν καὶ ὁ διαρκῆς σύνδεσμος μεταξὺ φυσικοῦ καὶ ὑπερφυσικοῦ, αἰσθητοῦ καὶ ὑπεραισθητοῦ. Ὁ ἴδιος ἐκέκτητο σαφὲς καὶ σωματικῶς αἰσθητὸν βίωμα τοῦ "Ἐπέκεινα, ὡς δεικνύει λ.χ. τὸ συναίσθημα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ἡ προγκήπισσα von Thurn καὶ Taxis, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου μετετέθη ὁ ποιητὴς εἰς τὴν ἄλλην, τὴν ἀόρατον πλευρὰν τῆς φύσεως. Τοιαῦτα βιώματα γνωρίζομεν καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου του. Ἐξ αὐτῶν ὅλων συνάγεται ὅτι κατὰ τὴν πεποίθησίν του τὸ "Ἐπέκεινα ἀνήκει καὶ αὐτὸ εἰς τὴν ὁλότητα τῆς

ζωῆς, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ αἱ ἀποκαλύψεις, τὰς ὁποίας δέχεται ἕξ αὐτοῦ τὸ Ἐνθάδε. Ἄλλως τε ἐκεῖνο δὲν εἶναι περισσότερο μυστηριῶδες τούτου. Ἀμφότερα εἶναι εἰς ἴσην μοῖραν φυσικὰ καὶ ὑπερφυσικὰ συγχρόνως. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἀδιαίρετοι αἱ δύο σφαῖραι τῆς πραγματικότητος. Εἰς τὰς Ἱστορίας περὶ τοῦ Θεοῦ ἐκφράζει τοῦτο ὁ Ρίλκε διὰ τοῦ ἐρωτήματος: «Εἶναι λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐκεῖ; . . . Εἴμεθα λοιπὸν ἡμεῖς ἐδῶ;» Πρόκειται κατὰ συνέπειαν ἐνταῦθα κατ' οὐσίαν περὶ συγχωνεύσεως δύο χώρων. Διαφορετικὰ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ βασιλείου τῆς ζωῆς καὶ βασιλείου τοῦ θανάτου. Ἐδῶ πρόκειται κυρίως περὶ συγχωνεύσεως δύο χρόνων. Ὁ χρόνος τῶν νεκρῶν, τ.ἔ. τὸ παρελθόν, δέον νὰ συγχωνεύεται πρὸς τὸν χρόνον τῆς ζωῆς, δηλαδή πρὸς τὸ παρόν. Μὲ ἄλλας λέξεις τὸ παρελθόν ὀφείλει νὰ γίνεται παρόν. Ἄλλ' οἱ νεκροὶ θεωροῦνται ὄχι ἀπλῶς παρόντες εἰς τὴν μνήμην, ἀλλὰ ὡς σύγχρονοι καὶ οὐσιωδῶς ὑπάρχοντες. Κατὰ ταῦτα ὁ κόσμος ἀποτελεῖ ἐνιαῖον ὅλον, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον τελοῦν ἠνωμένα πρὸς ἄλληλα οὐ μόνον ὁ κοσμικὸς χῶρος, ἀλλὰ καὶ ὁ κοσμικὸς χρόνος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι συντεθημένος ἀπὸ παρελθόν, παρόν καὶ μέλλον, ἀλλ' ὅτι ὅλα, ἕξ ὧν ἀποτελεῖται, ἐμφανίζονται ὡς αἰώνιον παρόν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τῆς καθολικῆς αὐτῆς ἐνότητος συμβολίζεται διὰ τῆς μορφῆς τοῦ Ὀρφέως. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα λέγει ὁ ποιητὴς περὶ αὐτοῦ: «Ἀνήκει εἰς τὸν κόσμον τοῦτον; Ὁχι, ἢ πλατεῖά του φύσις ἀνεφύτρωσεν ἀπὸ τοὺς δύο κόσμους». Ἡ συμμετοχὴ εἰς ἀμφότερα τὰ βασίλεια ταῦτα πραγματοποιεῖ τὴν τελείωσιν. Διὰ τοῦτο πιστεύει ὁ Ρίλκε ὅτι μόνον, ὅστις βιοῖ τὸ βασίλειον τῆς ζωῆς καὶ τὸ βασίλειον τοῦ θανάτου ὡς μίαν ἐνότητα, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κηρύττῃ τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μόνον ὅστις αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἠνωμένον μὲ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς νεκροὺς εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ζωὴν. Ἡ τελείωσις αὐτῆς εἶναι πλήρης, ὅταν ὁ ἄνθρωπος νοιώτῃ τὸν ἑαυτὸν του ἠνωμένον μὲ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς νεκρούς, μὲ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, μὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς φύσεως. Οὕτω μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπάρξεως, ὡς ἀντιλαμβάνεται αὐτὴν ὁ ποιητὴς. Αὕτη δὲν εἶναι οὔτε ἡσυχαστικὴ οὔτε μοιρολατρικὴ κατάστασις, ἀλλ' ἐνέργεια, δραῖσις, ἐργασία. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον χρειάζεται ὑπομονή. Ὅπως λέγει εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπιστο-

λῶν πρὸς τὸν νεαρὸν ποιητὴν, δέον νὰ ὠριμάζωμεν κατὰ τὸν τρόπον τοῦ δένδρου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐκβιάζει τοὺς χυμούς του, βέβαιον περὶ τῆς ἀνοίξεως, πὺν θὰ ἔλθῃ. Ἡ ὠρίμανσις αὕτη καὶ ὁ καρπὸς διδάσκει ἡμᾶς ὅτι καὶ ὁ χρόνος τῆς σιωπῆς, δηλαδὴ τῆς ὑπομονῆς, ἦτο χρόνος ἐργασίας. Ἡ ἐργασία αὕτη, τὴν ὁποίαν ἡμποροῦμεν νὰ προαγάγωμεν διὰ τῆς ἡσύχου ἀναιμιονῆς, εἶναι χάρις καὶ τὸ ἀποτέλεσμά της πάντοτε δῶρημα. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα καὶ ταπεινόφρονες. Κατ' ἀκολουθίαν ὑπαρξίς γεμάτη ἀπὸ ὑπομονητικὴν καὶ ταπεινόφρονα ἐργασίαν εἶναι πραγματοποίησιμος μόνον εἰς μίαν ζωὴν ἀπέριττον καὶ ἡσυχον. Ταύτην διασαφηνίζει ὁ ποιητὴς διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἀνθους, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει ἐσωτερικὸν βίον πλήρη ὑπομονῆς, μονώσεως καὶ σιωπῆς. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἡρεμία τῆς φύσεως τοῦ ἀνθους δέον νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὑπόδειγμα τῆς ἰδικῆς μας ζωῆς. Τὸ οὐσιῶδες γνῶρισμα τῆς οὐσίας μιᾶς τοιαύτης ὑπάρξεως συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι εὐρίσκει τὴν πλήρωσίν της καὶ τὸ νόημά της εἰς ἑαυτήν. Τὸ γνῶρισμα τοῦτο αἰσθητοποιεῖ πάλιν ὁ Ρίλκε διὰ τοῦ συμβόλου τοῦ Ὁρφέως. Ὑψίστην ὑπαρξίαν εὐρίσκομεν μόνον εἰς τὴν ὀρφικὴν ᾠδὴν. Εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ Σονέττα εἰς τὸν Ὁρφέα δεικνύει ὁ ποιητὴς τὴν φύσιν τῆς γνησίας ᾠδῆς :

Τραγούδι, ὅπως τὸ λῆς, δὲν εἶναι πόθος,
Οὔτε προσπάθεια γιὰ κάτι, πὺν στὸ τέλος ἀκόμα βροῖκαμε.
Ἀληθινὸ τραγούδι εἶναι ἀλλοιώτικη πνοή.
Πνοὴ γιὰ τίποτα. Φύσημα μέσα στὸ Θεό. Ἀέρας.
Τραγούδι εἶναι ὑπαρξίς.

Ἀλλ' οὔτω φανερώνει συγχρόνως καὶ τὴν φύσιν τῆς γνησίας ὑπάρξεως. Γνησία ὑπαρξίς δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε, δὲν ἀποσκοπεῖ εἰς τίποτε, δὲν εἶναι βούλησις, ἀλλὰ οὐσία. Διότι γνησία ὑπαρξίς εὐρίσκει τὴν πλήρωσίν της εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν. Τοῦτο δὲν ἀποκλείει τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἄλλων. Σημαίνει μόνον ὅτι ἡ ἐπενέργεια αὕτη οὐδέποτε εἶναι προσχεδιασμένη καὶ θεληματικὴ, ἀλλ' ὅτι εἶναι οὐσιώδης. Γνησία ὑπαρξίς ἐπιδραῖ διὰ μόνης τῆς παρουσίας της. Εἰς μίαν τοιαύτην ὑπαρξίαν ἀνήκει ἡ μόνωσις, ἡ ἀγάπη, ἡ μεταμόρφωσις, ἡ πτωχεία καὶ ὁ θάνατος. Πῶς ἐννοεῖ τὴν μόνωσιν ὁ Ρίλκε; Ὑπὸ αὐτὴν ἐννοεῖ τὴν ἐσωτερικότητα, τὴν κάθοδον εἰς τὸν ψυχικὸν πυρῆνα, πάντα βίον

ἔστραμμένον πρὸς τὰ ἔσω. "Ὁχι λοιπὸν τὸ κλείσιμον τῆς ψυχῆς ἔναντι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ κλείσιμον, τὸ ὁποῖον σημαίνει ἴδιον ἔσωτερικὸν βίον. «Πρέπει νὰ φροντίσω ὅπως γίνω ὀλίγον κατ' ὀλίγον μοναστήρι καὶ ὅπως ζῶ μέσα εἰς τὸν κόσμον μὲ τείχη γύρω μου, ἀλλὰ μὲ τὸν Θεὸν μέσα μου», γράφει εἰς μίαν ἐπιστολήν. Καὶ εἰς τὰ «Νέα Ποιήματα» συνοψίζει τὴν φύσιν τῆς μοναξιάς εἰς τὴν φράσιν : «πρόθυμος εἰς τὰ ἔσωτερικά μου βάρη». Λοιπὸν μοναχικὸς εἶναι ὁ συγκεντρωμένος περὶ τὸ κέντρον τῆς καρδίας τοῦ, περὶ τὴν σύμφωνον πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀποστολήν, περὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔργου. Κατὰ ταῦτα ἐρημία εἶναι βαθεῖα περισυλλογὴ χάριν τῆς δημιουργίας, ὑπακοὴ εἰς τὸν ἐνδόμυχον νόμον τῆς φύσεώς μας, αὐτοπεριορισμὸς ἀπὸ συναίσθησιν τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἀποστολήν μας. Ὁ τοιαύτην ἐρημίαν ἀσκῶν δὲν εἶναι ἐντελῶς μόνος. Διότι εἰς τὸν ὅλως εἰς ἑαυτὸν συγκεντρωμένον ἄνθρωπον εἶναι δυνατόν νὰ ἀνακοινῶνῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς ἄλλους μοναχικοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἀποκλείεται δηλαδὴ ἡ συνάρτησις πρὸς τὸ πᾶν καὶ πρὸς τὰ καθ' ἕκαστον μέλη τοῦ παντός. Τὴν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐρημίαν ὑμνεῖ ὁ Ρίλκε καὶ ἀναγνωρίζει αὐτὴν ὡς οὐσιῶδες γνώρισμα καὶ τοῦ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου κόσμου, τῶν πραγμάτων, τῶν ζώων, τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐνίοτε μάλιστα ἐμφανίζει αὐτὴν ὡς ὑπόστασιν, ὡς ἀντικείμενον, χαρακτηρίζων αὐτὴν ὡς «χῶρον» ἢ ὡς «ἀέρα». Διότι αὐτὴν ἐννοεῖ, ὅταν χρησιμοποιοῖ τοὺς δύο ταύτους ὄρους. Πλὴν τῆς ἐρημίας αὐτῆς γνωρίζει ὁ Ρίλκε καὶ μίαν ἄλλην, τὴν ἀπομόνωσιν, τὴν ὁποῖαν διακρίνει εὐστόχως ὁ Kretschmar ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκείνην. Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν μόνωσιν τοῦ ἐγώ, εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ σύμπαντος, ὅστις ὀφείλεται εἰς τὴν διάσπασιν μιᾶς ζωϊκῆς ὁλότητος εἰς τὰ καθ' ἕκαστον μέρη της. Διὰ τῆς διασπάσεως αὐτῆς ἀποκόπτεται ἡ ὑπαρξίς ἀπὸ κάθε σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόλοιπον ζωὴν καὶ κυριεύεται ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἐγκαταλείψεως. Ἐνῶ ἡ μόνωσις εἶναι δημιουργικὴ, στερεῖται ἡ ἀπομόνωσις πάσης γονιμότητος. Εἰς τὸν Ρίλκε εὐρίσκομεν ἀμφοτέρας. Συμφώνως πρὸς τὴν ὅλην τὴν φύσιν ἴσταται εἰς τὸ μέσον σχεδὸν μεταξὺ ἐρημίας καὶ ἀπομονώσεως. Ἄλλ' ἡ δημιουργικὴ μόνωσις καταλαμβάνει βαθμηδὸν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν. Πρὸς τὴν ἐρημίαν ταύτην ἔχει σχέσιν ἡ ἀγάπη, ὑφ' ἣν ἔννοιαν

νοεῖ αὐτήν ὁ ποιητής. Οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ἀμέσου καὶ ὀλοκληρωτικῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ εἶναι ὁ περιορισμός, ἡ στέρησις, ἡ παραίτησις. Ὁχι στέρησις ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀσκήσεως ἢ τῆς νεκρώσεως τῆς σαρκὸς ἢ τῆς προσδοκίας τοῦ Ἐπέκεινα. Ἀλλὰ στέρησις ἀπορρέουσα ἐκ τῆς γνώσεως ὅτι οὐδαμοῦ ἐπιτρέπεται νὰ παραμένωμεν. Ἡ ἀγάπη ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ τελεῖ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἑαυτήν. Διότι πρὸς πᾶσαν ἀγάπην συνδέεται ἡ ἀξίωσις τῆς κτήσεως. Τελείωσις ὅμως αὐτῆς ἰσοδυναμεῖ πρὸς παραίτησιν ἀπὸ τὸν πόθον τῆς κτήσεως, πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν βούλησιν, ὅπως εὐρίσκη ἀνταπόκρισιν ἢ ἀγάπην μας, καὶ πρὸς περιορισμὸν εἰς τὴν θέλησιν νὰ ἀγαπῶμεν μόνον. Ἡ παραβολὴ τοῦ ἄσωτου υἱοῦ, τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκομεν εἰς τὸν Malte Laurids Brigge, ἀποτελεῖ τὴν καλυτέραν ἐρμηνείαν τῆς ἀγάπης, ὅπως ἐννοεῖ αὐτήν ὁ Ρίλκε. Ὁ ἄσωτος υἱὸς δὲν θέλει νὰ ἀγαπᾶται. Διότι ἀγαπᾶσθαι σημαίνει παρέρχεσθαι, ἐνῶ ἀγαπᾶν εἶναι φέγγος μὲ ἀνεξάντλητον ἔλαιον. Ὁ περιορισμὸς ὅμως εἰς τὴν βούλησιν μόνον τοῦ ἀγαπᾶν ἀπαιτεῖ ἀπομάκρυνσιν, χωρισμὸν, δύναμιν πρὸς ἐγκατάλειψιν. Καὶ τοῦτο ὄχι συνεπείᾳ μεταλλαγῆς τοῦ συναισθήματος οὔτε ἐπειδὴ ἐκ φύσεως τίποτε δὲν μένει σταθερόν, ἀλλὰ χάριν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀγαπῶντος καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἀγαπωμένου. Τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς κατανοοῦμεν, ἂν σκεφθῶμεν ὅτι ἀγάπη εἶναι ὑπηρεσία πρὸς τὴν ψυχὴν, τὴν ἰδικήν μας καὶ τὴν ξένην ψυχὴν, ἔχουσα ὡς σκοπὸν νὰ καταστήσῃ αὐτὴν περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι. Τὸ νόημα αὐτῆς συνίσταται εἰς τὴν πρὸς τὸν ἄλλον ἀρωγὴν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἰδανικόν του ἐγώ. Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀριστοκρατικῆς ἀγάπης ἐξ ἀποστάσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν διασώζεται ἡ αὐτονομία τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ διὰ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητος, ἣτις ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ κατατείνει εἰς τὸν Θεόν. Ἡ τοιαύτη μορφή τῆς ἀγάπης παρέχει εἰς τὰς σχέσεις τῶν κεκτημένων αὐτήν, τ. ἔ. εἰς τὸν ἔρωτα, τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτῆρα θρησκευτικῆς ἀποδημίας. Διότι ἐπιβάλλει ὅπως διαφυλάττωμεν τὴν ἐκ Θεοῦ καταγομένην ἰδιοτυπίαν τοῦ ἄλλου καὶ ὅπως προάγωμεν τὸν ἐσωτερικόν του βίον. Ἡ ἀγάπη ἀποβαίνει τότε ἡ μεγίστη δύναμις πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἀποτελέσιν τῆς προσωπικότητος. Καὶ εἶναι φανερόν ὅτι, καθαίρουσα ἀπὸ ὅλας τὰς διαταραχὰς τῆς βίας καὶ τοῦ πόθου,

παρέχει εἰς τὰς σχέσεις τῶν πεπληρωμένων ὑπ' αὐτῆς ἰδιάζοντά
τινα καθαγιασμὸν καὶ ὑψώνεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀνιδιο-
τελοῦς καὶ ἔλευθέρως δωρεᾶς καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν ὑψί-
στην ἔλευθερίαν, ἥτις εἶναι δυνατὴ κατὰ τὰς σχέσεις ἀνθρώπου
πρὸς ἄνθρωπον. Δύο ἄλλα στοιχεῖα τῆς κοσμοθεωρίας του πα-
ρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ διὰ τὴν
σημασίαν, τὴν ὁποίαν κέκτηνται πρὸς κατανόησιν τῶν ἔργων του,
καὶ ἰδίᾳ τοῦ «Βιβλίου τῶν Ὁρῶν». Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι ἡ
πτωχεία καὶ ὁ θάνατος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῶν
μεγαλοπόλεων, οἱ ὅποιοι ἀπώλεσαν τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὸ μέτρον
καὶ οἱ ὅποιοι στεροῦνται ἰδίου βίου καὶ ἰδίου Θεοῦ, εἶναι οἱ
πτωχοὶ οἱ ὄριμοι ἄνθρωποι. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ταυτίζονται
πρὸς τοὺς ἀκτῆμονας. Ὑπὸ τὸν ὄρον πτωχὸς ἐννοεῖ ὁ Ρίλκε ἐκεί-
νους, τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ τὸν πόθον
τοῦ ἀκατορθώτου καὶ ἡ βούλησις ἐστραμμένη πρὸς τὸ αἰώνιον.
Οἱ τοιοῦτοι εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀπηλλαγμένοι ἀναγκῶν, ἐπιθυ-
μιῶν καὶ ἰδιοκτησίας, Ἐξαρτῶνται ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν. Ἡ
οἰκία τους εἶναι ὁ πυρὴν ἑνὸς κρυστάλλου, ποὺ μέλλει νὰ γί-
νη. Εἶναι λοιπὸν οἱ μελλοντικοί, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἀπο-
τελεσθῇ ὁ Θεός. Οἱ πτωχοὶ δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ὀλοκλη-
ρωτικὴν καὶ ἐνιαίαν ζωὴν τῆς φύσεως, ἀκριβῶς ὅπως τὰ ζῶα,
καὶ διὰ τοῦτο τοὺς χαμογελοῦν ὅλα ὡς ἀνάμνησις ἀπὸ τοὺς
χρόνους τῆς προαιωνίας ἐνότητος μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁμοιάζουν
πρὸς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται πρὸ παντὸς ἄλλου
ὡς πραγματοποιήσεις τοῦ αἰτήματος πρὸς ἰσορροπίαν καὶ μέ-
τρον. Εἶναι ἐντεταγμένα καὶ ἀρρήκτως συνυφασμένα πρὸς τὸ
θεῖον. Καὶ ὁ μέγιστος ἔπαινος, ποὺ ἔχει ὁ ποιητὴς διὰ τοὺς
πτωχοὺς, εἶναι ὅτι ἐξισώνει σχεδὸν αὐτοὺς πρὸς τὰ πράγματα.
Διότι τὸ πρᾶγμα, πρὸς τὸ ὅποιον τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκρι-
θῇ ὡς πρὸς τὴν βεβαίαν ἔκφρασιν θείας θελήσεως, θεωρεῖ ὁ
Ρίλκε ὡς ἰδανικὸν καὶ ὡς σκοπὸν πάσης ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως
κατατεινούσης εἰς τὴν ἀποτελέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ὁ ὅποιος
εἶναι ἀκόμη μελλοντικός, μέσα εἰς τὸν ὅποιον τ. ἔ. θὰ γίνῃ ὁ
Θεός. Οἱ τοιοῦτοι ἀποθνήσκουν τὸν ἰδικόν των, τὸν προσήκοντα
εἰς αὐτοὺς θάνατον, ὅστις δὲν εἶναι τὸ τέρμα, ἀλλ' ἡ τελείωσις
τῆς ζωῆς. Ὅσοι θεωροῦν τὸν θάνατον ὡς τὸ τέρμα τῆς ζωῆς
ἀπλῶς, χωρὶς νὰ βλέπουν τὴν ἐσωτερικὴν συνάρτησιν μεταξὺ αὐ-

τῆς καὶ ἐκείνου, ὅσοι παρασιωποῦν αὐτόν, ὅλοι αὐτοὶ ζοῦν μίαν μικρὰν ὑπαρξιν. Διότι, ἐφ' ὅσον δὲν ἀναλαμβάνουν αὐτόν εἰς τὴν ζωὴν τους, παραμένει αὕτη ἄνευ νοήματος καὶ ἄνευ ψυχῆς. Διὰ τοῦτο οἱ ἀπομακρύνοντες τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν ζωὴν τους στρέφονται κατ' ἀνάγκην πρὸς νέας πάντοτε διασκεδάσεις διὰ νὰ λησμονοῦν τὴν κενότητα τῆς ὑπάρξεώς των. Μόνον ὅστις ἀναλαμβάνει πλήρως αὐτόν μέσα εἰς τὴν ζωὴν του καὶ κατὰ συνέπειαν ζῆ συγκεντρωμένος εἶναι εἰς θέσιν νὰ ζῆ πλήρη ζωὴν. Δι' αὐτόν ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ τέρμα καὶ αὐτὸς τελεῖ πρὸς αὐτόν εἰς ἐσωτερικὸν καὶ οὐσιώδη σύνδεσμον. Ἡ τοιαύτη σχέσις πρὸς τὸν θάνατον δημιουργεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἴδιον χαρακτηριστικὸν δι' αὐτόν βίον. Διότι, ὡς ἀναγινώσκομεν εἰς μίαν ἐπιστολήν, τὸν θάνατον δὲν πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς λύσιν τοῦ συνδέσμου πρὸς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ νὰ εἰκάζωμεν αὐτόν ὡς ἐντατικότητα ὑπερβάλλουσαν ἡμᾶς τελείως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι κατὰ τὸν Ρίλκε οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου τῶν νεκρῶν ἴστανται πλησιέστερον πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου παρὰ οἱ ζῶντες. Διὰ τοῦτο δύνανται νὰ βοηθήσουν τούτους εἰς μίαν οὐσιώδη ζωὴν. Ἡ βοήθεια αὕτη ἀποτελεῖ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς των. Ἐν ἄλλο χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς περὶ κόσμου καὶ βίου ἀντιλήψεως τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ ἐννοια καὶ τὸ αἶτημα τῆς μεταμορφώσεως. Ἐκ τῆς ἑβδόμης Ἐλεγείας καὶ ἐκ τῆς ἐπεξηγηματικῆς τῶν Ἐλεγειῶν ἐπιστολῆς μανθάνομεν ὅτι ὑπὸ τὴν ἐννοίαν αὐτὴν ἐννοεῖ τὴν μετάθεσιν τοῦ ὄρατοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ, ὅπερ μᾶς εἶναι προσφιλές, εἰς τοὺς ἀοράτους παλμοὺς καὶ τὴν κίνησιν τῆς ἐνδομύχου μας φύσεως. Πράγματα καὶ γεγονότα, τὰ ὅποια κέκτηνται ἀξίαν δι' ἡμᾶς, ὀφείλομεν νὰ συγχωνεύωμεν κατὰ τοιοῦτον τρόπον πρὸς τὴν οὐσίαν μας, ὥστε νὰ γίνωνται αἷμα μας καὶ νὰ μὴ διακρίνονται πλέον ἀπὸ ἡμᾶς. Πρόκειται λοιπὸν περὶ μεταμορφώσεως τῶν πραγμάτων εἰς δυνάμεις τῆς καρδίας μας, τῶν ἐξωτερικῶν εἰς ἐσωτερικά, τῶν ὄρατῶν εἰς ἀόρατα. Κατ' αὐτόν τὸν τρόπον ἐνισχύεται καὶ ἀποκτᾷ οὐσίαν ἡ αἰσθητὴ πραγματικότης. Δι' αὐτῆς «κρημνίζονται εἰς τὸ ἀόρατον, ὡς εἰς τὴν βαθυτέραν των πραγματικότητα, ὅλοι οἱ κόσμοι τοῦ σύμπαντος», ὅπως ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐπιστολήν. Ἄλλ' ἡ μεταμόρφωσις αὕτη δὲν ἀρκεῖ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταμορφώσωμεν πάλιν τὸ ἀόρατον ἐκεῖνο εἰς ὄρατόν, τὸ ψυχικὸν ἐκεῖνο περιε-

χόμενον εἰς ἑξωτερικὴν πραγματικότητα. Ἐὸ αἴτημα τοῦτο τῆς μεταμορφώσεως ἰσχύει δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ δι' ὅλας τὰς ἐποχάς. Πρὸ πάντων ὅμως διὰ τὸν παρόντα αἰῶνα τῆς τεχνικῆς, ἣ ὁποία ἀπειλεῖ τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς δὲν εὕρισκει ὁ ψυχικὸς βίος αἰσθητὴν ἔκφρασιν. Δικαίωμα ἀναγνωρίζεται μόνον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ὑπολογίζοντος νοῦ, ἐνῶ ἡ ζωὴ τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς καρδίας ἀνάγκη νὰ ὑποχωρῇ ὀλοκρῆν βαθυτέρον εἰς τὰ ἐνδόμυχα βάθη, εἰς τὴν ἀόρατον πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἔμπρηστα πράγματα, τὰ ὁποῖα βιοῦμεν ψυχικῶς, τὰ πράγματα, ἅπερ εἶναι ἀπεικονίσματα ψυχικοῦ βίου, παραμερίζονται διὰ γεγονότων, ποὺ στεροῦνται πλέον ἀειτελοῦς καὶ διαρκοῦς μορφῆς. Διὰ τοῦτο ἦσαν εἰς τοὺς πρόγονους μας ἀσυγκρίτως οἰκειότερα, καθ' ὅσον δι' αὐτοὺς κάθε πρᾶγμα σχεδὸν ἦτο σκεῦος, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εὕρισκον κάτι τὸ ἀνθρώπινον, ποὺ ἤδη προὑπῆρχεν. Δι' ἡμᾶς τὰ πράγματα αὐτά, ποὺ ἤμποροῦσαν νὰ βιωθοῦν, ἐκλείπουν βαθμηδόν. Ἐντεῦθεν ἡ ὑποχρέωσις, ὅπως μεταμορφώσωμεν τὰ πράγματα, ποὺ τρεμοσβύνουν, ὅπως ἀναστήσωμεν αὐτὰ ἀόρατα μέσα μας καὶ τοιοῦτοτρόπως διατηρήσωμεν αὐτά. Ὁ αἰὼν τῆς τεχνικῆς καθιστᾷ ἐπιτακτικώτερον τὸ καθῆκον αὐτό, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν προέβαλαν εἰς ἡμᾶς τὸ πρῶτον οἱ κίνδυνοι, ποὺ ἀπειλεῖ ἡ τεχνικὴ, διότι ἡ πρᾶξις τῆς μεταμορφώσεως εἶναι αἰώνιον καὶ ὑπεράνω παντὸς χρόνου καὶ καθολικῶς ἰσχυρὸν αἴτημα. Ἰδιαζόντως ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον αὐτὸ εἰς τὴν τέχνην. Τέχνη κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ρίλκε εἶναι διαμόρφωσις, παροχὴ μορφῆς, δημιουργία μορφῆς. Τοῦτο δὲν σημαίνει βέβαια ὅτι τὸ περιεχόμενον εἶναι ἀδιάφορον ἢ ἐπουσιῶδες, μέσον ἀπλῶς πρὸς τὸν σκοπὸν. Ἀλλὰ σημαίνει μόνον ὅτι πᾶν ἀντικείμενον, τοῦ ὁποῖου ἐπιλαμβάνεται ἡ τέχνη, ἐμβάλλεται οὕτω εἰς ἰδιαίτερόν τι βασίλειον τῶν μορφῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κυριαρχοῦν ἴδιοι μορφολογικοὶ νόμοι. Οἱ τόνοι εἰς τὴν μουσικὴν, τὰ χρώματα εἰς τὴν ζωγραφικὴν, αἱ λέξεις εἰς τὴν ποίησιν εἶναι μορφαί, εἰς τὰς ὁποίας ἀνάγονται τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰς ὁποίας διέπουν ξεχωριστοὶ νόμοι. Διὰ τῆς μεταθέσεως αὐτῆς τῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν νομοτέλειαν τῶν μορφῶν τελειοποιεῖ τὴν φύσιν ἡ τέχνη καὶ καθιστᾷ αὐτὴν αἰώνιον. Διότι διὰ τῶν νόμων τῆς καὶ τῶν μορφῶν τῆς ἐκφράσεώς της μεταμορφώνει αὐτὰ καὶ τὰ δημιουργεῖ ἐκ νέου. Τὰ πάντα ὀφεί-

λει ἡ τέχνη νὰ ἀνυψῶναι εἰς τὸ βασίλειον τῶν μορφῶν. Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῆς δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐξεικόνισις, ἡ ἔκφρασις ὄλων, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑμνησις ὄλων. Μόνον διὰ τῆς ὑμνήσεως τοῦ ὄλου πραγματοποιεῖ τὴν ἀποστολὴν της, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ κόσμου. Διὰ ταύτης αὐτὰ τὰ πράγματα μεταβάλλονται εἰς λέξεις, χρώματα, τόνους καὶ ἐκφράζονται αὐτὰ ἑαυτὰ, ἀποκαλύπτουν τὴν βαθυτέραν τους φύσιν, τὸ αἰώνιον τους νόημα. Ἐξ ὄλων ὅμως τῶν τεχνῶν ἡ μουσικὴ εἶναι ἡ μάλιστα ἱκανὴ πρὸς πλήρωσιν τοῦ ἔργου τούτου. Διότι ἐκ τῆς φύσεώς της εἶναι σύνδεσμος μεταξὺ ὄρατου καὶ ἀοράτου, Ἐνθάδε καὶ Ἐπέκεινα, αἰσθητοῦ καὶ ὑπεραισθητοῦ. Διὰ τοῦτο μόνον διὰ τῆς μουσικῆς ἡμποροῦμεν νὰ βιώσωμεν τὴν ὁλότητα τοῦ κόσμου, τὸ ὄλον. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην περὶ τῆς μουσικῆς ἐσυμβόλισε καὶ διεσαφήνισεν ὁ ποιητὴς διὰ τῆς μορφῆς τοῦ Ὄρφεως. Ὁ μυθικὸς ἦρωας δὲν ἡμπορεῖ νὰ διατρέβῃ εἰς τὸν παρόντα κόσμον. Ὁφείλει νὰ ἐπανερχεταὶ διαρκῶς εἰς τὸ ἕτερον βασίλειον τοῦ σύμπαντος. Ψάλλον δημιουργεῖ τὴν σύνδεσιν πρὸς τὸ βασίλειον αὐτὸ καὶ εὐρίσκειται ἤδη ἐκεῖ. Ἐντεῦθεν καθίσταται φανερόν ὅτι εἰς τὴν φύσιν τῆς μουσικῆς ἐγκεῖται νὰ μὴ διατρέβῃ εἰς καμμίαν ἐκ τῶν δύο περιοχῶν, μεταβαίνουσα ἀδιακόπως ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην. Προϋπόθεσις ὅμως τῆς ᾠδῆς εἶναι ἡ ἀντίστροφος πλευρὰ τῆς μουσικῆς, ἡ σιωπὴ. Ἀπὸ αὐτὴν ὑψώνεται ἡ ᾠδή. Ἡ σιωπὴ εἶναι λοιπὸν δύναμις, ἥτις παράγει μορφάς. Τὴν δημιουργικὴν αὐτὴν δύναμιν ψάλλει ἡ πρώτη Ἐλεγεία : «Μὰ ἄκουσε αὐτὸ ποῦ φουσαῖ, τὴν ἀδιάκοπὴν εἶδησι, ποῦ σχηματίζεται ἀπὸ σιωπῆς».

ΙΕ΄.

Τὸ «Βιβλίον τῶν Ὄρων» ζητεῖ δι' ἀδιακόπου προσπάθειαν νὰ ἐκφράσῃ τὴν σχέσιν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Νὰ ὑποδείξῃ τὸ ἓν, οὐτικὸς μόνον ἐστὶ χρεῖα, τὴν στιγμὴν τῆς αἰωνιότητος, περὶ τὴν ὁποίαν περιφέρονται ὅλα ὅσα σκεπτόμεθα καὶ πράττομεν, ὅπως τὰ πτηνὰ γύρω ἀπὸ τὸ κωδωνοστάσιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ. Νὰ ἐμφανίσῃ τὴν πραγματικότητα ὡς τὴν σκιάν τῆς πλανωμένης χειρὸς τοῦ Θεοῦ. Νὰ ἐμφυσήσῃ τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς πραγματικότητος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξαρτᾶται καὶ